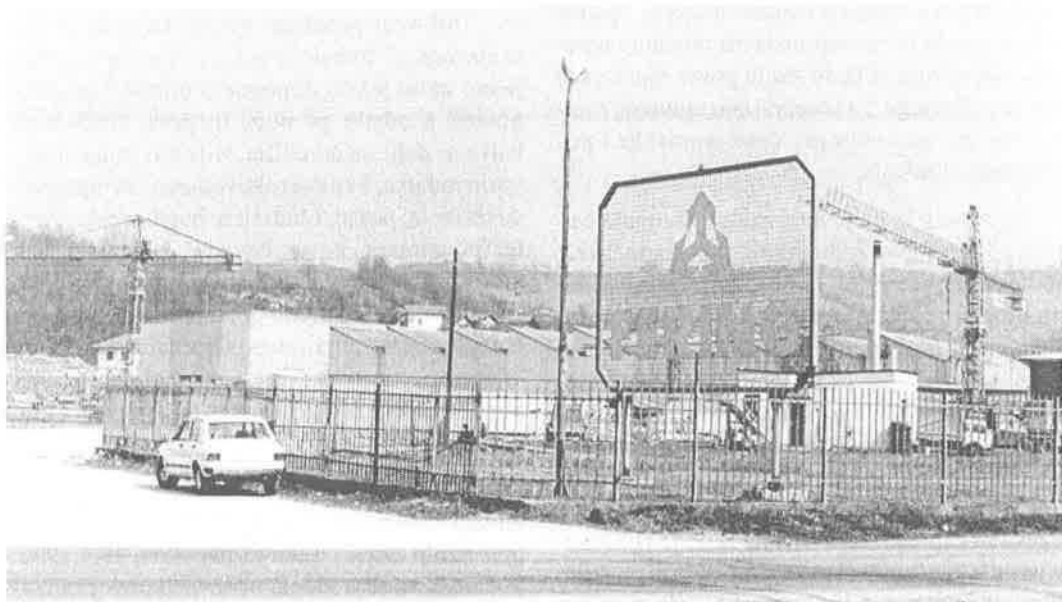

Sead JAHIĆ

Čime smo se branili - u maju 1992.

(Počeci namjenske proizvodnje u "Feringu")

ono što je braniocima ovoga grada bilo najpotrebnije - minobacače i bombe. "Fering" se u tim danima našao ispred linija odbrane, gotovo na ničijoj zemlji, pa mu se nisu ni mogli davati neki precizniji zadaci u toj prizvodnji. Uz to, fabrika je bila na nišanu "tobždija" s one strane Spreče koji su je mogli svakog trenutka zasuti granatama. Mnogo toga moralo se rješavati samoinicijativno sa raspoloživim kadrovima i sredstvima. Do polovine maja najvažniji pogoni bili su "pod

U ovom tekstu iznesene su osnovne činjenice i podaci o proizvodnji prvog naoružanja i drugih materijalno-tehničkih sredstava u gračaničkom "Feringu" kao i o njihovoj upotrebi u odbrani Gračanice kad je bilo najpotrebnije. Ovo je ugao gledanja iz jedne od prvih bosanskohercegovačkih fabrika koje su se sa mimodopske preorjentisale na ratnu proizvodnju. Bili su to prvi začeci namjenske proizvodnje na ovom području, za čije je utemeljenje trebalo puno dovjetljivosti, snalažljivosti, a bogami i hrabrosti radnika, majstora i inženjera koji su u odsudnim danima za odbranu Gračanice uspjeli proizvesti

paskom" radnika srpske nacionalnosti koji su u tom periodu, dolazeći na posao, obavljali špijunske poslove najgore vrste - u korist onih koji su prijetili da će od Gračanice "napraviti kompirište." Sve to je komplikovalo i otežavalo rad u takozvanom vojnom sektoru fabrike.

Radi lakšeg praćenja, ovaj tekst je metodološki podijeljen na manja poglavlja, prema vrsti materijalno - tehničkih sredstava koja su se u to vrijeme proizvodila u "Feringu". U završnici teksta govori se o prvaj borbenoj upotrebi "Ferin-

govih" minobacača kritičnih dana maja 1992. godine i početnim koracima namjenske proizvodnje u Gračanici.

Čelični ježevi

Čelični ježevi izrađeni u "Feringu" imali su, nesumnjivo, svoju značajnu upotrebnu vrijednost. Međutim, važnije je bilo to što je njihovo postavljanje u funkciji zapreka na putevima označilo prvu vidljivu nakanu građana opštine Gračanica da će se suprotstaviti moćnom agresoru. Stoga nije ni čudo što je posao oko izrade ježeva u "Feringu", a posebno oko njihovog postavljanja bio pun neke pritajene dramatike i prigušenog uzbuđenja.

Poznato je da je terorističko divljanje četnika po Gračanici kulminiralo 25. marta 1992. godine u večernjim satima, kada je uništena studijesko-režijska oprema Radio-Gračanice. Slike rata iz Slovenije i Hrvatske dospjele su tako i na ulice Gračanice. Sutradam, 26.3.1992. tadašnji direktor "Feringa" Rašad Mulabećirović obavijestio je predsjednika opštine Hazima Vikala da je "Fering" spreman izvršiti njegov ranije dat nalog i odmah početi sa izradom čeličnih ježeva za zaprečavanje puteva. Dato je i obećanje da će u fabriku doći neko stručno lice po čijim bi se uputstvima radile te zapreke. Tek sutradan stigao je "stručnjak" sa dvije šematske skice koje se nisu svidjele "Feringovcima"¹, pa su zatražili odobrenje od predsjednika opštine da taj posao urade "po svome", što im je, naravno, i odobreno. Radilo se po sjećanju na televizijske slike zapreka na putevima u slovenačkom i hrvatskom ratu.

Iako su radnici sa oduševljenjem prihvatili ovaj posao, problemi su se pojavili tek onda kada je trebalo pristupiti zavarivanju "skrojenih" profila. Svi radnici srpske nacionalnosti odbili su da rade taj posao, osim Tihomira Petrovića, koji će se kasnije aktivno uključiti u redove branilaca Gračanice. Glavni nosioci posla bili su Haris Džaferović i Mirsad Hodžić zvani Puba, odnosno poznata "Harisova ekipa.", koja je u vrlo kratkom roku uradila 33 komada protivtenkovskih rogljastih ježeva i 11 masivnih čeličnih zapreka.

Još veći problemi nastali su kada je "tu proizvodnju" trebalo izvući iz "Feringa". Plan je bio da se ježevi dopreme u pilanu Ahmetbegovića, a odatle, pomoću njegove dizalice za balvane, dalje na odredište. Nije bilo lahko nagoovoriti radnike, a i neke rukovodioce "sa otpreme" da izvrše taj posao. Ljudi su se bojali srpske osвете, špijuniranja i ko zna čega još. Uostalom, radnici srpske nacionalnosti sa Ozrena još su dolazili u fabriku i otvoreno bojkotovali taj posao, a mnogi špijuni vršljali su po Gračanici. Direktor "Feringa" prijetili su da će mu dići kuću u zrak ako ne isječe ježeve i ne obustavi čitav taj posao.

Nakon formiranja Ratnog predsjedništva (18.4.1992.god), preko novog načelnika MUP-a Faruka Huskanovića u "Fering" su počeli stizati i precizniji zadaci. Tako je, napokon, 29.4.1992. godine formirana ekipa, odnosno konvoj za izvlačenje ježeva u sljedećem sastavu: "Feringova" "Tatra" sa posadom Ferhat Grbić i Hasan Salihbašić², "Labudica" iz "Transporta i mehanizacije" sa vozačem Mustafom Maglajlićem i vozilo MUP-a sa policajcem Kemalom Mulaibrahimovićem. Nakon istovara jednog kompleta ježeva na Motki iznad Drafnića, Maglajlić se sa "Labudicom" nije mogao okrenuti, pa je

¹ Jedna je predstavljala gumeni kaiš sa ugrađenim ekserima, a na drugoj je bio koferčić sa ugrađenom "harmonikom" za istu namjenu.

² Zanimljivo je da je "Feringov" vozač "Tatre" Fehrat Grbić, koji će i u kasnijim zaprečavanjima pod rukovodstvom puk. Sakića pokazati izuzetnu htabrost, zajedno sa svojim dizaličarom Hasanom Salihbašićem i "Feringovim" operativcem Kemalom Halilovićem - i tada uređno vodio svoje naloge. Tako, naprimjer, na prevoznici broj 11335 od 29.4.1992. stoji napisano "razvlačenje ježeva".

“progulio” kroz Gornju Lohinju. Sutradan su ga neki Lohinjaci nazivali telefonom, prijetili mu i psovali.

Da bi se bolje razumjela atmosfera u kojoj su izvršavani ovi zadaci, treba napomenuti da su u to vrijeme Ozrenici još uvijek dolazili na posao i da su neki od njih bili na visokim položajima u opštini i pojedinim gračaničkim firmama.³ Postavljanje ježeva bilo je znak četnicima sa Ozrena da im Gračanlije pripremaju “ozbiljan doček”.

Ručne bombe

Krajem mjeseca aprila 1992. godine “Fering” je dobio nalog od Ibrahima Nurikića, tadašnjeg vršioца dužnosti komandanta Opštinskog štaba, da za potrebe teritorijalne odbrane izradi dvije hiljade komada ručnih bombi. Ovo je bila druga ratna narudžba upućena “Feringu”, mnogo delikatnija u odnosu na izradu i razvlačenje 500 nagaznih ježeva, koja je relativno brzo realizovana. Ove poslove ispred Opštinskog štaba teritorijalne odbrane vodio je Bahrija Brčić, a u “Feringu” inženjer Midhat Čehajić, kojem je već bilo saopšteno da će biti imenovan za ratnog direktora. Međutim, u preduzeće je još uvijek dolazio Ozren Lazarević, zamjenik predsjednika Upravnog odbora “Feringa”, od kojeg su se sve te aktivnosti morale skrivati, a to je komplikovalo situaciju. Srećom, po nalogu tadašnjeg predsjednika opštine Hazima Vikala, u “Fering” su došli dvojica vodećih ljudi iz opštine Srebrenik (Mufid i Fikret) sa zadatkom da pomognu realizaciju čitavog ovog posla. Srebrnik je u tome već imao nekih iskustava, pa je ta pomoć, u svakom slučaju bila dobro došla. Dogo-

voreno je da se iz “Feringa” izvuče potreban materijal, a da se tokarenje tijela i poklopaca bombi obavi u Srebreniku. Čak je precizirano da plaćanje tih usluga “Fering” izvrši viškom materijala. Potom je naređeno⁴ magacinerima da bez ikakvih papira natovare i otpreme dogovorenu količinu limenih tabli i cijevi 60,3 mm. Za svaki slučaj uređeno je sa portiom da tu “robu” bez ikakvog zadržavanja i provjere propusti kroz malu kapiju. U upravnoj zgradi još se nalazio pomenuti Lazarević koji bi, u slučaju da primijeti ovaj pokret, mogao dodatno iskomplikovati situaciju. Ličilo je da radnici krađu repro-materijal iz vlastite fabrike.

Sve je ipak prošlo bez problema.

U “Feringu” je rađen materijal za punjenje bombi, a njihova montaža na drugom mjestu. Tim je poslovima rukovodio inženjer “Feringa” Nihad Sinanović, koji je već bio raspoređen u Štab teritorijalne odbrane.

Iako je danas teško govoriti o kvalitetu tih bombi i njihovom borbenom učinku, činjenica je da su se naši borci više radovali “sledovanju” bombi iz te naše domaće radinosti, nego originalnim kašikarama.⁵

Minobacač MB 82 mm

Početkom maja 1992. godine “Fering” je kao i sve ostale fabrike u industrijskoj zoni djelovao pusto i sablasno. Jedan broj radnika koji su bili u radnoj obavezi dovršavao je neke civilne poslove⁶, većina iz straha nije više ni dolazila na posao. Ali je ubrzo uslijedilo znatno kadrovs-

³ Cirkularnim pismom broj 241/92 od 5.5.1992. godine tadašnji direktor Društvenog preduzeća za prevoz putnika “Avis” Omer Hamzić obavještava korisnike da je obustavio autobuski saobraćaj sa ozrenskim selima zbog blokade karanovačkog i sočkovačkog mosta. Od tada se prekidaju sve veze sa Ozrenom i Ozrenici prestaju dolaziti na posao u Gračanicu

⁴ Bio je to inženjer Sead Jahić (nap.ur.).

⁵ Priča se i anegdota kako su se četnici koji su “fasovali” od tih bombi, u čudu pitali. “Šta ovo balije bacaju, izgredaše nam noge neke mu ‘lije?”

⁶ Oni su bili “uklopljeni” u Odluku o uvođenju radne obaveze koju je donio Izvršni odbor opštine 7.5.1992. godine pod br. 01-012-137/92.

DD"FERING" GRAČANICA

SPISAK POSLOVA URAĐENIH ZA "CZ" "TO" "MUP" Na dan 11.06.1992

1. BLINDIRANO VOZILO "KOMBI"	KOM	1.	CZ	✓
2. NOSILA PRVE POMOĆI	KOM	20.	CZ	-
3. KLUPE ZA ŠLEPERE	KOM	14.	CZ	-
4. MINOBACAČI 82mm	KOM	15.+2	TO	✓
5. BACAČ BOMBI <i>kašikara</i>	KOM	<i>30.20</i>	TO	✓
6. KRAMEROVA ŠINA	KOM	20.	CZ	
7. RUČNE BOMBE (košuljice)	KOM	2000.	TO	✓
8. USLUGE AUTODIZALICE	h	250.1	TO	
9. USLUGE ŠLEPERA	h	180.X2	TO	
10. BLINDIRANI LANDROVER	KOM	1.	MUP	✓
11. ZAŠTITA PROZORA	KOM		SUD	
12. ŠUBER (pleksiglas)	KOM	1.	MUP	
13. NOSAČ OPTIČKOG NIŠANA	KOM	1.	TO	✓
14. PRIGUŠIVAČ ZA PUŠKU	KOM	1.	TO	✓
15. MATERIJAL ZA BLINDIRANO VOZILO "TAM"	KOM	1.	TO	✓
16. ZAPREKA PUTA DUGA	KOM	11.	TO	✓
17. ZAPREKA PUTA PROTIVTENKOVSKA	KOM	33.	TO	✓
18. ZAPREKA NAGAZNA (JEŽ)	KOM	500.	TO	✓
19. štitnik za trocjevac	kom	1	TO	
20. Saniranje repetitora	kom	1	TO	
21. Pokretna konstrukcija (HAKETE)	kom	3+3	TO	✓
22. Izrada postolja za teški nitr.	kom	1	TO	
23. Izrada podvoza za HB 120 mm	kom	1	TO	
24. Materijal za zapreku i zapr. (TO)				
25. Ograde i rampe oko štaba TO	(TO)	za	Direktor u ratnim uslovima	
26. Ugradnja kupa u vozlo WW (MUP)			Čehajić Midhat dipl.ing.maš	
27. Pokretna kuhinja kom 2 (TO)				
28. Bacač bombi tip "zvono" kom 6 (TO)				

BEJANSKI INDUSTRIJA
FERING
POSREDOVANJE U PROMETU
POSREDOVANJE U PROMETU

ko pojačanje. Čim je Ratno predsjedništvo donijelo Odluku o proglašenju opšte mobilizacije u kojoj naređuje da se formiraju jedinice CZ i jedinice radne obaveze⁷, na dužnost komandira Civilne zaštite došao je inženjer Kapetančić Nezir, koji je godinu dana prije bio napustio "Fering".

Kada je inženjer Midhat Čehajić (tada u funkciji ratnog direktora) obavijestio svoje najbliže saranike da je Interventni vod SDA (Patriotske lige) dobio četiri minobacača koje su Hrvati pravili u ratnim uslovima., (negdje oko petog maja) "pao je dogovor" da se po tom uzoru nešto slično pokuša napraviti u "Feringu". Istog dana ekipa "Feringovaca" (u sastavu S. Jahić, M.Hodžić i H. Džaferović) našla se na položaju pomenute jedinice Patriotske lige na Griču s namjerom da pogleda minobacače, "made in Croatia", a potom da pokuša njihovu izradu u pogonima "Feringa".

Na otvorenom prostoru ugledali su sošku sa dvadesetak pušaka i jedan originalan minobacač kalibra 60 mm. U logoru je bio jedan turistički šator i jedan skovani drveni sto. Oprema, znači, nikakva, ali je ozbiljnost i odlučnost tih ljudi bila zaista velika.

Ispostavilo se da su po istom poslu na Grič dolazili Meho i Zahid Musić.

Pošto su pogledali jedan od tih minobacača, "Feringovci" su utvrdili da se radi o popriličnoj improvizaciji i ne znajući da je "ta sprava" na nekoj prethodnoj probi u Pribavi već pokazala loše rezultate.

Sutradan, nakon obavljenih međusobnih konsultacija i izvršenog inventarisanja raspoloživog materijala, stručnjaci "Feringa" zaključili su da u svom pogonu mogu napraviti minobacač kalibra 82 mm. Za svaki slučaj, iz bezbjednosnih razloga, odlučili su da sačekaju

vikend, pa su tako "radovi" na minobacaču počeli 8. maja 1992. godine. Mirsad Hodžić Puba u međuvremenu je uradio ručne skice tog oruđa.

Ubrzo se javio i Meho Musić sa prijedlogom da se odmah počne sa konkretnim radom na minobacaču. Pošto mu je saopšteno da se već na tome uveliko radi, pozvan je da se u taj rad i sam uključi.

Isto veče stigla je informacija da se u Tuzli nalazi veća količina mina kalibra 82 mm, te da i Lukavčani imaju takvih mina, ali im nedostaju minobacači.

Ista ekipa "Feringa" još jedanput je posjetila komandu Interventne jedinice SDA, koja je bila prebačena u Drugu osnovnu školu. U komandnoj prostoriji bio je Muhibija Šestan, koji se Pubi pričinio kao "osovac", zatim Nermin Duraković (instruktor), koji je na licu mjesta rasklopio jednu kašikaru, Nijaz Omerović, koji nije ni obraćao pažnju na posjetioce i Omer Husanović, koji je bio raspoložen da pruži svaku pomoć "majstorima za minobacače". Pošto im iz razumljivih razloga nije mogao "pozajmiti" minobacač 60 mm ni na dva sata, a trebalo je "skinuti" kote i izgled udarne igle, svojom dovrtljivošću Husanović je brzo našao rješenje. Otrčao je kući i donio letvu sa komadom kita, zatim uzeo otiske sa minobacača kao zubar, što je Feringovcima bilo dovoljno da pri daljem radu na minobacaču imaju kakvu takvu orijentaciju.

Zbog tehnoloških ograničenja (mogućnosti borverka), u "Feringu" je odlučeno da se pristupi izradi cijevi dužine 860 mm. S obzirom da originalan minobacač kalibra 82 mm ima cijev dužine 1250 mm, borci su ovaj naš domaći proizvod prozvali "Krnjo".

U toku proizvodnje u pogon je povremeno dolazio i Ahmet Kapetančić da na licu mjesta pokuša objasniti toleranciju cijevi i mine - na osnovu zvučnih efekata koji su ostali u njegovom sjećanju.

⁷ Odluka Predsjedništva broj 12/92 od 8.5.1992.

Minobacač je, napokon, bio gotov 14. maja, a već sutradan, 15. maja izvršena je njegova proba na području Vranovića. Ispred "Feringa" probi su prisustvovali Jahić, Hodžić i Džaferović, a ispred Opštinskog štaba TO Faruk Smajlović, Dževdo Muderizović, Ahmet Kapetančić i Meho Musić. Najprije je uspješno ispaljena jedna mina sa lažnim upaljačem, a zatim ona prava. Dugo je letjela, a kad je odjeknula eksplozija, "Feringovci" su se od radosti počeli grliti.

Četiri dana kasnije, 19. maja, uslijedilo je prvo granatiranje Gračanice. Na položajima branilaca ovoga grada bilo je 7 "Feringovih" minobacača, od kojih su dva borbeno djelovala sa Hurija.⁸ Sutradan je "Feringova" ekipa (Puba, Haris, Sejo) izašla na položaj Hurije da bi zavarila nogare na jednom od "svojih" minobacača. Vidjeli su borce pune samopouzdanja i ushićenja - prvi ozbiljniji napad na Gračanicu završio se kao "artiljerijski dvboj" u kojem su učestvovali naši minobacači. Naravno, treba znati da je tog dana djelovao i PAT koji je dva dana prije dovučen iz Lukavca.

Pošto je urađeno prvih 15 minobacača sa kratkom cijevi i jednostavnim nogarima, "Feringovi" majstori pristupili su njihovoj rekonstrukciji pa su slijedeći minobacači imali solidan lafet i normalnu dužinu cijevi.

Položaji oko Gračanice ubrzo su bili snabdjeveni sa četrdesetak oruđa te vrste.

Bacač bombi kašikara

Dok je ekipa "Feringovih" stručnjaka na položaju Interventne jedinice Patriotske lige na Griču "uzimala mustru" minobacača iz "hrvatske kućne radinosti", neko od boraca ih je upitao da

li su u stanju napraviti bacač bombi koji bi se instalirao na pušku, kakav su vidjeli negdje u Hrvatskoj. Omer Husanović im je stisnutim šakama pokušao objasniti kako bi moglo izgledati "to čudo". Ubrzo poslije toga u "Feringu" je započela proizvodnja i tih "čudnovatih spravica". Uputstva je davao instruktor u jedinici Patriotske lige Hasib Ferhatović koji se, kao oficir bivše JNA, stavio na raspolaganje Opštinskom štabu teitorijalne odbrane i na toj dužnosti hrabro poginuo 25.5.1992. godine.

Za nekoliko dana napravljeno je trideset komada bacača bombi koji će se ubrzo naći u rukama branilaca Gračanice.

Tek kasnije saznalo se da su Hrvati imali specijalne bombe pomoću kojih su izrađivali "pijanog ustašu". U "Feringu" su se, dakle, i ne znajući za to, zainatili da riješe jedan teško riješiv problem - i u tome uspjeli.

Oklopna vozila

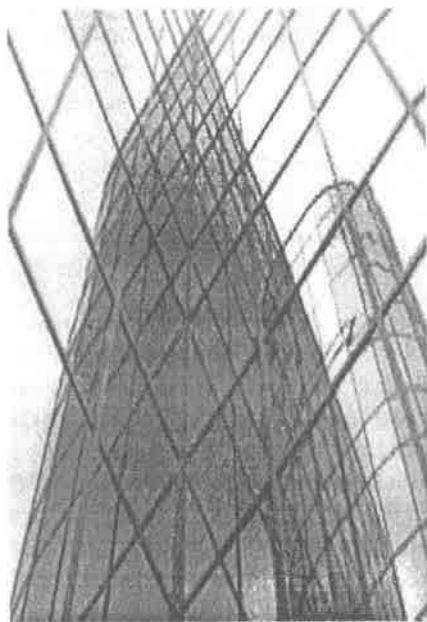
Kako su pripreme za odbranu na opštini odmicala, u "Fering" su pristizale i nove narudžbe, odnosno naredbe. Čim je stupio na dužnost komandanta Opštinskog štaba civilne zaštite, Faruk Širbegović je uputio zahtjev "Feringu" da hitno izvrši rekonstrukciju jednog kombi-vozila za potrebe izvlačenja i prevoza ranjenika.⁹ Trebalo je ustvari kompletno vozilo obložiti limenim tablama tako da bude zaštićeno od pješake vatre.

Našto kasnije slična naredba stigla je i od načelnika Stanice javne bezbjednosti Faruka Huskanovića, koji je zahtijevao da mu se za specijalne intervencije dodatno opremi policijsko terensko vozilo marke "Landrover" (reg. br. M

⁸ Na izradi prvih sedam minobacača koji su izrađeni za "rekordnih" deset dana bili su angažovani sljedeći radnici "Feringa": Jahić Sead, Hodžić Mirsad - Puba, Letić Ahmet, Jukan Omer, Mulahalilović Kemal, Agić Mehmed, Mustafić Mehmed Dugi, Čajić Saib, Husarčić Miralem, Jukan Huso, Ibrahimović Kasim, Mulalić Šefik, Bašić Sakib, Mujkić Sulejman, Đulić Fahrudin, Čajić Salim, Hamidović Suljo i Prač Hamid

⁹ Kasnije je stigla i Naredba, pov. br. 01 - 20/92 od 11.5.1992.

178007).¹⁰ Opremanje policijskog vozila nadzirao je Boro Stjepanović, pripadnik Manevarskog voda SJB, koji je hicima iz automatske puške na licu mjesta vršio "atestiranje" i jednog i drugog vozila. Tim "atestiranjem" ustanovljeno

je da se "oklop" mora još ojačati, pa su ispod limenih tabli postavljene i drvene ploče, takozvane "blažujke".

U kasno popodne, 18.5.1992. godine čule su se snažne detonacije iz pravca Orahovice - a u Gračanci se prvi put "od prave" zavijajućim tonom oglasila svirena i označila opštu opasnost, koja će još dugo dugo potrajati.¹¹ Svi su tada u strahu i panici napustili pogone "Feringa", osim Bore Stjepanovića, koji je još sa dvojicom "Feringovih" radnika (bili su to Džinić Rusmir - Čvakac i Sarajlić Osman - ~~Нора~~) ostao da dovrši

posao na jednom od tih prvih gračaničkih "oklopnjaka". Kasnije se ovoj hraproj grupi pridružio i Nezir Kapetančić, komandir civilne zaštite u Preduzeću.

Kad je počela evakuacija mašina i opreme iz "Feringa", u proizvodnu halu Nusreta Salihbašića, za svaki slučaj, prebačen je materijal namijenjen za dodatno opremanje manjeg kamiona za antisnajpersku borbu. I tu su angažovani "Feringovi" majstori Mulavdić i Salkić. Poslom je rukovodio Nusret Salihbašić, uz pomoć Fahre Salihbašića i asistenciju pukovnika Sakića.

Makete topova

Od pukovnika Rasima Sakića, koji je rukovodio zaprečavanjem Gračanice, tih dana "Feringu" je naloženo da napravi i nekoliko maketa lažnih topova. Zadatak je relativno lahko riješen. Na tri makete postavljeni su novi točkovi sa nedovršenih dizalica, pa su one stvarno ličile na prave topove, dok su tri napravljene bez točkova. Pri dnu cijevi bio im je otvor u koji se postavljao "topovski udar". Na taj način, imitacija je bila zaista ubjedljiva.

Makete su imale dvostruku namjenu: da privuku neprijateljsku artiljeriju i da pokažu našu "moć".

U "Feringu" se tih nezaboravnih dana radilo još na nekim "novotarajama".

Kada je pukovnik Sakić dovukao iz Tuzle jednu trofejnu haubicu, "Feringovi" stručnjaci pokušali su na brzinu napraviti prave granate za tu staru "skalameriju". Uvidjevši, ipak, da je to nerealno, dovukli su nekoliko bačvi metalnih kugli iz Koksare Lukavac i od njih napravili top

¹⁰ Kasnije je stigla naredba br. 18 - 7/01 - 2307 - 568/92 od 19.5.1992.

¹¹ Primijetivši grupu pukovnika Sakića, koja je ispod Donje Orahovice vršila zaprečavanje "opasnih" prolaza, četnici iz Bosanskog Petrovog Sela otvori su žestoku artiljerijsku vatru po Orahovici.

- "sačmaru". Top je unosio više raspoloženja među naše borce, nego što je realno mogao djelovati na neku ozbiljniju daljinu.

Ove poslove vodio je Fahrudin Salihbašić

Evakuacija "Feringa"

Prva evakuacija dijela tehničke dokumentacije iz "Feringa" izvršena je još dok su svi Srbi sa ozrenske strane dolazili na posao. Najprije su napravljeni limeni sanduci za "zaštitu dokumentacije" u koje su pohranjeni najvrijedniji papiri. Za svaki slučaj govorilo se da su to samo duplikati, koji će do 24. maja 1992. biti izvučeni u Piskavicu..

U žestokom granatiranju Gračanice, 25. maja 1992. godine, jedna četnička granata pogodila je prostoriju arhive.. Tobdžije sa Ozrena, bivši "Feringovi" radnici, očito su dobro upamtili raspored prozora na upravnoj zgradi.

Tri dana nakon velikog granatiranja Gračanice, 28.5.1992. godine, po nalogu predsjednika Izvršnog odbora opštine Reufa Sokolovića, u "Feringu" je započeta evakuacija mašina i materijala za proizvodnju naoružanja, a kasnije i drugih mašina, opreme i repromaterijala. Jedan dio opreme izmješten je u farmu pilića u Doborovcima, a drugi dio u Pašaliće. Evakuacija je trajala do 20.6.1992. godine. Pomoću "Feringove" "Tatre", dva šlepera i jednog "Dajca" za 24 dana izvučeno je oko 50 kamiona visokovrijedne opreme i uskladišteno na bezbjednom mjestu u Doborovcima. Nakon toga, u "Feringu" se pristupilo zaštićavanju onih mašina i opreme koja se zbog gabarita nije mogla izmjestiti iz pogona. Zaštita se sastojala od čeličnih ta-

bli ili betonskih blokova. Radnu jedinicu za evakuaciju činili su radnici radne obaveze i pripadnici civilne zaštite preduzeća.

Nezir Kapetančić upućen je na mjesto koordinatora za privredu, a čitavom operacijom neposredno su rukovodili Salihbašić Fahrudin i Jahić Sead.¹² Evakuaciju su obezbjeđivali momci iz Manevarskog voda MUP-a na čelu sa Asimom Čajićem. To je bio izuzetno značajan i odgovoran posao ako se ima u vidu da je posljednja patrola branilaca Gračanice bila tada na Korića Hanu, a sve "ispod toga" ničija zona.

Prva upotreba minobacača

Kao što je rečeno, prije prvog granatiranja, na borbenim položajima oko Gračanice bila su prva tri "Feringova" minobacača. Trenutak napada na Gračanicu tih majskih dana 1992. "visio je u zraku". Stoga je prvi minobacač i bio bez podešavajućeg lafeta. Nije se smjelo čekati, trebalo je imati bilo kakvo oruđe na položaju. Za sljedeća dva minobacača od navojnih vretena sa lahke fasadne skele napravljen je, istina, dosta grub lafet, pa su te sprave ipak "ličile na nešto".

Branioi Gračanice, pripadnici teritorijalne odbrane zaposjeli su prvi položaj na Hurijama 7.maja 1992. godine - ispod Visa - 150 metara sjeverno od Šamijine farme.

Prvi artiljerijski napad na Gračanicu sa ozrenske strane, 19.5.1992. godine "krenuo je" pravcem Dobošnica, Miričina, Donja Orahovica, Durać, zatim industrijska zona Gračanice i naši položaji na Visu (Hurije)¹³ Na Gračanicu je tada

¹² Jutarnji dogovori i popodnevi "raporti" obavljali su se u dobro zaštićenom podrumu u kući Rešada Mulabećirovića

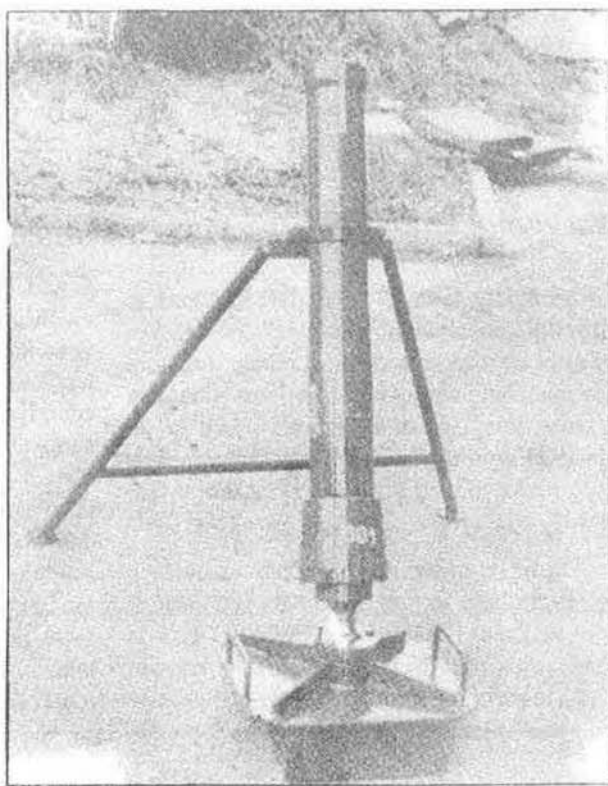
¹³ Sistem raspoređivanja vatre u ovom, a i u kasnijim napadima (25.5.1992.) pokazivao je da su četnici u svojim planovima imali potiskivanje Gračanlija što dalje prema sjeveru.

ispaljeno pet-šest projektila iz pravca Haldišta. Naša komanda u tom trenutku donijela je odluku da se uzvratiti na napad.¹⁴

Prvo je otvorena vatra iz "Feringovih minobacača". Uzvratio je neprijateljski PAT sa Ciglanom i "poklopio" naše borce "koki-cama". Potom je uslijedio pokret četničke jedinice iz Sočkovca (rejon "Autobaze" - Tehnički pregled), koja je otvarala žestoku vatru iz 84-ki, krećući se prema Gračanici. Kada su stigli do sočkovačkog mosta, oglasio se PAT sa Hurija koji je istresao tri rafala tačno po četnicima.¹⁵ Nišandžija Eso dobro je obavio posao. Četnici su zaustavljeni na sočkovačkom mostu, ali su njihovi artiljerci, ne žaleći municiju, žestoko "poklopili" naše na Hurijama, što ih je natjeralo da se prebacuju na rezervne položaje, kod vikendice Muharema Čajića.

Naši minobacači toga dana ispalili su 30 do 50 mina. Prvu je ispalio Zikrija Hasanbašić. (Rođen u Kiseljaku, radio u "Olimpu", poginuo na Gradačcu kao komandir prateće čete 212-te brigade). Sutradan, 20. maja, na zahtjev Opštinskog štaba teritorijalne odbrane, standardna "Feringova" ekipa (Puba, Haris i Sead) našla se na položajima Hurije, izvršila pregled oruđa poslije djelovanja i sanirala kvar na jednom minobacaču (jer su mu noge popucale.).

Daleko žešći napad na Gračanicu odigrao se, kao što je poznato, 25. maja, ali ga treba posmatrati i analizirati u kontekstu ostalih događanja.

Prvi iz serije od 7 prvih "Feringovih minobacača (N° 001)

ja tog sudbonosnog dana. Tada smo na našim položajima imali i jedan originalan minobacač sa nišanskom spravom, kojim su naši artiljerci sa velikom preciznošću pogađali sve važnije ciljeve s one strane Spreče. Bio je tu i legendarni ZIS kojeg je pukovnik Sakić ukopao trećim stepenom borbenog ukopavanja i njime presjekao sve važnije četničke komunikacije. Postavio je i lažne topove koji su uspješno privlačili četničku artiljeriju. Toga dana po četničkim položajima ispaljeno je oko 300 komada mina.

Naša strana, naravno, "fasovala je" znatno više.

¹⁴ Komandir artiljerijskog voda na Hurijama bio je Ahmet Kapetančić, komandir prateće čete Hasan Mahmutović - Žito, a komandir desetine minobacačlija, ujedno i osmatrač bio je Dževad Subašić. Malo niže, na Malim Hurijama bili su Safet Helić, načelnik artiljerije pri Štabu teritorijalne odbrane i Jasim Delić, komandir sa svojom posadom na PAT-u

¹⁵ Ovo oruđe dekonzervirano je prethodnog popodneva i nije bilo ni ukopano.

Ali je prvi i posljednji pješađijski pokret ozrenskih četnika prema Gračanici toga dana odlučno zaustavljen. Ostalo im je samo da udara-ju kukavički, sa distance iz ozrenske tame i magluštine.

...Ka vojnoj industriji

Sredinom juna 1992. godine izvršena je kadrovska konsolidacija "Feringa". Po zadatku Ratnog predsjedništva, dužnost ratnog direktora preuzima Irfan Sokolović, a na mjesto tehničkog direktora dolazi Nezir Kapetančić, koji će do kraja 1993. godine "nositi" glavninu organizacionog i rukovodnog posla u namjenskoj proizvodnji.

Da bi se nastavilo sa radom za potrebe odbrane, trebalo je pod hitno "dovesti" makar jednog stručnjaka za eksploziv. Dolazak Dževada Redžanovića, čovjeka od tog posla i zanata, označio je preokret. Odmah su "krenuli" eksperimenti sa eksplozivom skoro bez ikakve opreme,

skoro na ledini. Za topljenje eksplozivnih materijala u prvo vrijeme upotrijebljavan je jedan rakijski kazan zaplijenjen u Lohinji."Krenulo" se sa inovacijama. Potom se ovom poslu priključuje i Muhamed Šelo sa svojim potencijalima. Ubrzo su iz "Feringovih" radionica počeli da izlaze proizvodi koji su u tom teškom vremenu vrlo često bili i jedini MTS u našim jedinicama.

Uključivanjem novih kooperantskih radionica, namjenska proizvodnja u Gračanici počela se okrupnjavati. Uskoro su svi proizvodni potencijali stavljeni u funkciju odbrane. Električna energija je bila limitirajući faktor daljeg razvoja namjenske proizvodnje u Gračanici. Stoga Opštinska ratna vlada na čelu sa Reufom Sokolovićem preduzima mjere za izgradnju alternativnog dalekovoda od Sreberenika. Bila je to prva ratna investicija u Bosni i Hercegovini "teška" 3 miliona DM koja je uspješno okončana početkom 1993. godine. Od tada je "sigurnu" struju morala imati bolnica i namjenska - koja je ubrzano dobijala fizionomiju prave vojne industrije.

